

Nastavno-naučnom veću
Filozofskog fakulteta
Univerziteta u Beogradu

Izveštaj o doktorskoj disertaciji
PROBLEM TEMPORALNIH DELOVA U
SAVREMENOJ METAFIZICI
doktoranda Nikole Stamenkovića

Odlukom Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta od 25.6.2021. godine izabrani smo u Komisiju za analizu i ocenu doktorske disertacije *Problem temporalnih delova u savremenoj metafizici* doktoranda Nikole Stamenkovića. Na osnovu uvida u rad kandidata, čast nam je da Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta podnesemo sledeći izveštaj.

IZVEŠTAJ

1. Osnovni podaci o kandidatu i disertaciji

Nikola Stamenković rođen je 1988. godine u Čačku, gde je završio osnovnu školu i gimnaziju. 2007. godine upisao je osnovne studije filozofije na Odeljenju za filozofiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, a završio ih je 2012. godine s prosečnom ocenom 9,64. Završni rad pod naslovom *Džejmsov i Vitgenštajnov fideizam* odbranio je kod mentora doc. dr Andreja Jandrića s najvišom ocenom. Tokom osnovnih studija bio je stipendista Ministarstva prosvete Republike Srbije, kao i Grada Čačka.

Godine 2015. završava master studije filozofije na Filozofskom fakultetu u Beogradu s prosečnom ocenom 10, odbranivši master rad na temu *Sajderov četvorodimenzionalizam* pod mentorstvom doc. dr Andreja Jandrića s najvišom ocenom. Tokom master studija bio je stipendista Fonda za mlade talente Ministarstva omladine i sporta Republike Srbije.

Odmah po završetku master studija, upisao je doktorske studije na istom fakultetu i od

tada je položio sve ispite predviđene studijskim programom s prosečnom ocenom 10. U februaru 2018. godine pred komisijom je odbranio predlog teme doktorske disertacije pod naslovom *Problem temporalnih delova u savremenoj metafizici*. Glavne oblasti njegovog interesovanja jesu savremena metafizika, metaontologija i filozofija vremena.

Učestvovao je na međunarodnom naučnom skupu *Mind, World and Action* na Interuniverzitetskom centru u Dubrovniku, Hrvatska, održanom onlajn od 14. do 18. septembra 2020. godine, sa saopštenjem pod naslovom “Non-Instantaneous Temporal Parts”. Na međunarodnoj radionici *Topics in Analytic Philosophy 4* na Univerzitetu u Nišu, održanoj onlajn od 16. do 17. februara 2021. godine, učestvovao je sa izlaganjem pod naslovom “Some Problems for Non-Instantaneous Temporal Parts”.

Od 1.6.2018. zaposlen je kao istraživač-saradnik na Institutu za filozofiju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Angažovan je na projektu „Logičko-epistemološki osnovi nauke i metafizike“ Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (ev. broj 179067).

Nikola Stamenković je do sada objavio jedan naučni rad:

Stamenković, N. (2020) „Da li je Sajder još uvek perdurantista?“, *Theoria* 63(4), 111–125 (doi 10.2298/THEO2004111S).

Završena doktorska disertacija kandidata Nikole Stamenkovića pod naslovom *Problem temporalnih delova u savremenoj metafizici* ima ukupno 101 stranu, uz prateće sadržaje (naslovna strana i rezime na srpskom i na engleskom jeziku, podaci o komisiji, sadržaj, biografija kandidata i izjave o autorstvu). Sva poglavlja podeljena su na odgovarajuće odeljke. Osnovni tekst zauzima 85 strana i ima sledeću strukturu: 1. *Problem temporalnih delova* (str. 1–24), 2. *Varijetei endurantizma i perdurantizma* (str. 25–39), 3. *Argument s rotirajućim diskovima* (str. 40–56), 4. *Supstancijalnost spora oko postojanja temporalnih delova* (str. 57–75), 5. *Problemi netrenutnih temporalnih delova* (str. 76–83), 6. *Zaključak* (str. 84–85). Spisak korišćene literature nalazi se na stranama 86–96.

2. Predmet i cilj disertacije

Disertacija Nikole Stamenkovića posvećena je metafizičkom problemu perzistencije materijalnih objekata. Centralno pitanje u vezi s tim jeste da li materijalni objekti, pored prostornih delova, poseduju takođe i temporalne delove. Spor između između onih koji tvrde

da postoje temporalni delovi (*perdurantista*) i njihovih protivnika (*endurantista*) jedan je od najznačajnijih sporova u savremenoj metafizici. Međutim, u poslednje vreme pojedini autori izneli su metaontološke argumente, na osnovu kojih su tvrdili da je reč o nesupstancijalnoj, tj. o pukoj verbalnoj raspravi; prema njihovom mišljenju, spor između *endurantista* i *perdurantista* dospelo je u stadijum u kome je, po rečima Dejvida Luisa, „sve već rečeno i urađeno“: izneti su svi glavni argumenti u prilog, kao i protiv, postojanja temporalnih delova, i nije jasno koja bi vrsta činjenica mogla da razreši ovaj spor. Stamenković kritikuje više verzija ovakvog deflacionog pristupa pitanju egzistencije temporalnih delova i argumentuje da, ukoliko su zadovoljeni određeni uslovi u pogledu njihovog trajanja, spor između zastupnika *endurantizma* i *perdurantizma* mora biti supstancijalan. S druge strane, pojedini filozofi osporavali su *perdurantizam* pozivajući se na tzv. Kripke-Armstrongov *argument s rotirajućim diskovima*, kojim se tvrdi da *perdurantisti* koji temporalne delove shvataju kao trenutne – što je danas preovlađujuće stanovište – ne mogu da razlikuju situaciju u kojoj izolovani homogeni disk ravnomerno rotira od one u kojoj se on nalazi u stacionarnom stanju.

Osnovni cilj koji je Stamenković postavio u svojoj disertaciji jeste da utvrdi da, ukoliko se prihvate temporalni delovi objekata, najbolje je razumeti ih kao isključivo netrenutne iz dva razloga. Prvi razlog je to što se jedino pomoću netrenutnih temporalnih delova može odgovoriti na metafizički argument s rotirajućim diskovima: Stamenković brani Batefeldovu verziju *perdurantizma* sa protežnim vremenskim delovima kao jedinu koja omogućava da se napravi neophodna razlika između dve situacije opisane u argumentu. Drugi razlog je to što prihvatanje netrenutnih temporalnih delova omogućava da se odgovori na metametafizički argument prema kome su *endurantizam* i *perdurantizam* metafizički ekvivalentne teorije, a spor između njih verbalan.

3. Osnovne hipoteze od kojih se polazilo u istraživanju

Osnovna hipoteza od koje se polazi u ovoj disertaciji jeste da je neopravdano zanemarivanje gledišta prema kome temporalni delovi nisu trenutni, već traju u vremenu, izložilo *perdurantizam* brojnim kritikama, prigovorima i kontraargumentima. Ukoliko se, kako Stamenković pokazuje, temporalni delovi odrede kao trenutni, *perdurantizam* se ne može izboriti sa argumentom s rotirajućim diskovima na zadovoljavajući način. Pored toga, previđanje vremenski protežnih temporalnih delova dovelo je u pitanje supstancijalnost rasprave između *endurantista* i *perdurantista*; Stamenković argumentuje da ovaj spor postaje

supstancijalan ukoliko se prihvati ova zapostavljena verzija perdurantizma.

4. Kratak opis sadržaja disertacije

Disertacija Nikole Stamenkovića podeljena je u šest poglavlja. Prvo poglavlje (*Problem temporalnih delova*) uvodnog je karaktera i u njemu Stamenković prikazuje problem kojem je posvećena njegova disertacija u istorijskom i u savremenom kontekstu. Kandidat razlikuje predistorijsku i istorijsku fazu razvoja ovog problema i tvrdi da se filozofima iz predistorijskog perioda (Heraklitu, Aristotelu, određenim budističkim filozofima i Dejvidu Hjumu), suprotno nekim mišljenjima, ipak ne može pripisati perdurantizam, jer kako Stamenković uverljivo pokazuje, oni nisu posedovali savremeni pojam temporalnog dela. Za istoriju ovog problema, kao i za Stamenkovićeve vlastite rezultate, od posebnog su značaja gledišta i argumenti Bertranda Rasela, Čarlija Danbara Broda i Alfreda Norta Vajtheda, prvih pravih zagovornika perdurantizma, koji su svi tvrdili da temporalni delovi nisu trenutni i da imaju pozitivno trajanje. Uvodno poglavlje Stamenković završava razmatranjem savremenijeg konteksta diskusije o egzistenciji temporalnih delova, pre svega argumenata u prilog perdurantizma koje su izneli Dejvid Luis i Teodor Sajder, i prikazuje današnje stanje ove rasprave.

U drugom poglavlju (*Varijeteti endurantizma i perdurantizma*) kandidat ispituje različite formulacije endurantizma i perdurantizma. Veći deo poglavlja posvećen je problemu adekvatnog definisanja endurantizma. Stamenković ispituje i najrecentnije formulacije ovih stanovišta: tzv. *lokativna određenja* endurantizma i perdurantizma. Ostatak poglavlja posvećen je upoređivanju različitih verzija perdurantizma, kao i odnosu teorija perzistencije i drugih filozofskih gledišta sa kojima se one često kombinuju. Glavni Stamenkovićev zaključak u ovom poglavlju jeste da je najprihvatljivije čisto negativno određenje endurantizma, kao tvrđenja da ne postoje temporalni delovi, i da sve druge predložene formulacije imaju ozbiljne teorijske nedostatke. Pored toga, on tvrdi da je gledište koje temporalne delove određuje kao netrenutne neopravdano zanemareno u savremenoj literaturi o ovom problemu. Stamenković se opredeljuje za verziju perdurantizma koja ne dopušta trenutne temporalne delove ni u kojem obliku, i tvrdi da takav izbor favorizuje intervalsko shvatanje strukture vremena.

U trećem poglavlju (*Argument s rotirajućim diskovima*) Stamenković detaljno analizira argument s rotirajućim diskovima, usmeren protiv perdurantizma. U prvom delu on

navodi istoriju ovog argumenta i upoređuje različite njegove formulacije, dok je drugi deo posvećen pokušajima odgovora na ovaj argument. Glavna teza koju kandidat zastupa jeste da se na najjaču verziju argumenta može odgovoriti na zadovoljavajući način jedino prihvatanjem Baterfildovog perdurantizma bez trenutnih temporalnih delova. Stamenković u ovom poglavlju razmatra i različite teorije kretanja i intrinzičnosti/ekstrinzičnosti trenutne brzine, ukazuje na to da su one često u pozadini pojedinih verzija argumenta s rotirajućim diskovima i da je neophodno uzeti ih u obzir prilikom procenjivanja predloženih rešenja.

U četvrtom poglavlju (*Supstancijalnost spora oko postojanja temporalnih delova*) Stamenković brani svoju glavnu tezu da je spor oko postojanja temporalnih delova supstancijalan ako se delovi shvate kao netrenutni, a spor formuliše za intervalističke verzije obe teorije, koje naziva *baterfildovskim perdurantizmom* i *aristotelovskim endurantizmom*. U prvom delu ovog poglavlja, kandidat kritikuje metaontološke argumente koji treba da pokažu da je spor oko temporalnih delova samo verbalan: svima im je zajedničko tvrđenje da se sve činjenice jednako dobro mogu opisati jezikom koji koristi endurantista kao onim koji koristi predurantista, jer su ovi različiti ontološki jezici prevodivi jedan u drugi i jednake ekspresivne moći. Stamenković, međutim, uverljivo pokazuje kako dve predložene sheme za međusobno prevođenje ovih jezika, koje su ponudili Kristi Miler, Džonatan Lou i Stors Mekol, ne uspevaju u tome, dok ostaje uzdržan kada je reč o shemi koju je izneo Ilaj Herš zbog nedovoljne specifikovanosti pojedinih aspekata Heršove pozicije. U ostatku poglavlja, Stamenković argumentuje da se ni prema skorašnjim shvatanjima metafizičke ekvivalencije teorija ne može tvrditi da je spor između intervalskih verzija endurantizma i perdurantizma nesupstancijalan. Kandidat se dotiče i aktuelne rasprave oko *varijacije u značenju kvantifikatora*, kao i pitanja koja je koncepcija značenja prikladna za metafizička istraživanja.

U petom poglavlju (*Problemi netrenutnih temporalnih delova*) kandidat odgovara na pet potencijalnih problema za teoriju netrenutnih temporalnih delova koju zastupa, pri čemu ističe da su najznačajniji od njih problem promene i problem formulisanja teorije stupnjeva u okviru intervalskog perdurantizma. Stamenković priznaje da analiza kontinuirane promene zadaje ozbiljne poteškoće gledištu koje brani, međutim, istovremeno tvrdi da one ne moraju biti fatalne po intervalski perdurantizam. Druga važna poenta koju iznosi na ovom mestu jeste da je teorija netrenutnih stupnjeva održiva pozicija, kao i da se nedostatak njene adekvatne formulacije ne može smatrati argumentom protiv netrenutnih temporalnih delova.

U šestom poglavlju (*Zaključak*) kandidat sumira rezultate svog istraživanja i iznosi predloge za buduće istraživanje.

5. Ostvareni rezultati i naučni doprinos disertacije

Osnovni rezultat Stamenkovićeve disertacije jeste njegova argumentativno zasnovana teza da je, suprotno preovlađujućem mišljenju, temporalne delove fizičkih objekata potrebno shvatiti isključivo kao netrenutne, jer time spor oko njihove egzistencije postaje supstancijalan i jer se na taj način može napraviti razlika između pojedinih metafizičkih mogućnosti. Stamenković, sasvim originalno, razmatra različite sheme za međusobno prevođenje jezika intervalskih verzija endurantizma i perdurantizma, što u dosadašnjoj literaturi posvećenoj ovom problemu nije učinjeno. Pored toga, kandidat pokazuje da je perdurantizam bez trenutnih temporalnih delova moguće razviti i u obliku teorije stupnjeva, suprotno dominantnom mišljenju. Konačno, Stamenkovićeve disertacija predstavlja prvu opsežnu i sistematičnu analizu istorije, različitih formulacija i predloženih rešenja jednog od najznačajnijih problema savremene metafizike na našem jeziku.

6. Zaključak

Na osnovu svega prethodno rečenog komisija zaključuje da disertacija pod naslovom *Problem temporalnih delova u savremenoj metafizici* doktoranda Nikole Stamenkovića ispunjava sve neophodne formalne i sadržinske uslove, kao i da je u svemu urađena prema odobrenoj prijavi. Disertacija je napisana jasnim i analitičkim stilom, veoma složeni problemi prikazani su na precizan način, a kandidat je demonstrirao sveobuhvatno poznavanje recentne literature iz metafizike, metametafizike i istorije filozofije, kao i izuzetnu sposobnost analize i kritičke procene različitih teorija i argumenata. Reč je originalnom i samostalnom naučnom radu, koji po svom obimu, strukturi, metodologiji i aktuelnosti teme zadovoljava sve zahteve koji se postavljaju pred doktorski rad.

S obzirom na sve ranije iznete pozitivne ocene, zadovoljstvo nam je da predložimo Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta da doktorandu Nikoli Stamenkoviću odobri javnu odbranu ove disertacije.

U Beogradu, 28.6.2021.

Komisija:

dr Andrej Jandrić, docent
Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, mentor

dr Duško Prelević, vanredni profesor
Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

dr Radmila Jovanović Kozłowski, docent
Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

dr Ines Skelac, docent
Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu